

Kompleksianalyysi, syksy 2021

Harjoitus 6, ratkaisut

Harjoitustehtävät

1. a) Kyseessä on rationaalifunktio, jonka ainoat erikoispisteet ovat nimittäjän nollakohdat, joiksi saadaan

$$z^2 + z^4 = z^2(1 + z^2) = 0 \Leftrightarrow z = 0 \quad \text{tai} \quad z = \pm i.$$

Koska f on supistetussa muodossa, ovat erikoispisteet napoja. Yleisesti pätee:

supistetussa muodossa olevan rationaalifunktion erikoispisteet ovat nimittäjän nollakohdat, jotka ovat nollakohdan kertaluvun napoja.

Koska $z = 0$ on kaksinkertainen nimittäjän nollakohta, on se *2. kertaluvun napa*. Vastaavasti $z = i$ ja $z = -i$ ovat samalla perusteella *ensimmäisen kertaluvun napoja* tai lyhyemmin *yksinkertaisia napoja*.

Todetaan harjoituksen vuoksi laskemalla, että edellä esitetty kriteeri on totta navan $z = 0$ tapauksessa. Sitä varten kirjoitetaan f muodossa

$$f(z) = \frac{g(z)}{z^2}, \quad \text{missä } g(z) = \frac{1}{1 + z^2}$$

on analyyttinen funktion $z_0 = 0$ ympäristössä ja $g(0) = 1$. Nyt voimme jopa laskea g :lle origon ympäristössä *Taylorin sarjan*, sillä geometrisen sarjan summakaavan nojalla

$$g(z) = \frac{1}{1 + z^2} = \frac{1}{1 - (-z^2)} = \sum_{k=0}^{\infty} (-z^2)^k = \sum_{k=0}^{\infty} (-1)^k z^{2k}.$$

Tämän mukaan f :llä on origon aidossa ympäristössä *Laurentin sarja*

$$f(z) = \frac{g(z)}{z^2} = \sum_{k=0}^{\infty} (-1)^k z^{2k-2} = \frac{1}{z^2} + \underbrace{\left(-1 + z^2 - z^4 + \dots \right)}_{\text{on analyyttinen}}.$$

Määritelmän mukaan $z_0 = 0$ on **2. kertaluvun napa**.

Residy voidaan määrätä joko suoraan Laurentin kehittelyn avulla tai käyttää residyn laskukaavaa

$$\text{Res}_{z=z_0} f(z) = \frac{1}{(n-1)!} \frac{d^{n-1}}{dz^{n-1}} \left((z-z_0)^n f(z) \right) \Big|_{z=z_0},$$

missä derivaatan arvo pisteessä z_0 tulkitaan tarvittaessa raja-arvona. Nyt $z_0 = 0$ ja $n = 2$, joten

$$\text{Res}_{z=0} f(z) = \frac{d}{dz} (z^2 f(z)) \Big|_{z=0} = g'(0) = -\frac{2z}{(1+z^2)^2} \Big|_{z=0} = 0.$$

Tarkastellaan seuraavaksi pistettä $z_1 = i$. Samalla tavalla kuin edellä voidaan todeta, että f voidaan kirjoittaa muodossa

$$f(z) = \frac{1}{z^2(z-i)(z+i)} = \frac{g(z)}{z-i}, \quad \text{missä } g(z) = \frac{1}{z^2(z+i)}$$

on analyyttinen pisteen $z_1 = i$ ympäristössä. Sillä on siten olemassa Taylorin sarja

$$g(z) = \sum_{n=0}^{\infty} a_n (z-i)^n = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{g^{(n)}(i)}{n!} (z-i)^n.$$

Meitä ei nyt oikeastaan kiinnostaa kertoimien a_n lukuarvot kerrointa a_0 lukuun ottamatta. Koska $a_0 = g(i) = \frac{1}{i^2(i+i)} = \frac{1}{2i} \neq 0$, niin

$$f(z) = \frac{g(z)}{(z-i)} = \frac{1}{2} i (z-i)^{-1} + \underbrace{\sum_{k=1}^{\infty} a_n (z-i)^{n-1}}_{\text{on analyyttinen}}.$$

Siten $z_1 = i$ on **ensimmäisen kertaluvun napa**. Samalla saatiin myös residyn $\text{Res}_{z=i} f(z) = \frac{1}{2}i$. Vaihtoehtoisesti voidaan käyttää myös residyn laskukaavaa navalle, jonka mukaan

$$\text{Res}_{z=i} f(z) (z-i) f(z) \Big|_{z=i} = \frac{1}{z^2(z+i)} \Big|_{z=i} = -\frac{1}{2i} = \frac{1}{2}i.$$

Samalla tavalla voidaan päätellä, että $z_2 = -i$ on ensimmäisen kertaluvun napa ja että $\text{Res}_{z=-i} f(z) = -\frac{1}{2}i$.

- b) Toisen asteen yhtälön ratkaisukaavan nojalla nimittäjän nollakohdat ovat

$$z = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}.$$

On kaksi vaihtoehtoa: 1) $b^2 - 4ac \neq 0$, jolloin löytyy kaksi erisuurta nollakohtaa, ja 2) $b^2 - 4ac = 0$, jolloin $z = -\frac{b}{2a}$ on kaksinkertainen nollakohta.

Kun $b^2 - 4ac \neq 0$, niin pisteet $z_{\pm} = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$ ovat ensimmäisen kertaluvun napoja. Käytetään residyn laskukaavaa navalle, jonka mukaan

$$\begin{aligned} \text{Res}_{z=z_+} f(z) &= \text{Res}_{z=z_+} \frac{1}{a(z-z_+)(z-z_-)} = \lim_{z \rightarrow z_+} (z-z_+)f(z) \\ &= \lim_{z \rightarrow z_+} \frac{1}{a(z-z_-)} = \frac{1}{a(z_+ - z_-)} = \frac{1}{\sqrt{b^2 - 4ac}}. \end{aligned}$$

Vastaavasti voidaan laskea, että $\text{Res}_{z=z_-} f(z) = -1/\sqrt{b^2 - 4ac}$.

Kun $b^2 - 4ac = 0$, on f muotoa

$$f(z) = \frac{1}{a\left(z + \frac{b}{2a}\right)^2},$$

joka on samalla myös f :n Laurentin sarja pisteen $z_0 = -\frac{b}{2a}$ ympäristössä. Koska sarjakehitelmässä ei esiinny potenssia $\left(z + \frac{b}{2a}\right)^{-1}$, on residy pisteessä $z = -b/2a$ nolla. Sama asia voidaan toki todeta myös laskukaavalla

$$\text{Res}_{z=-\frac{b}{2a}} f(z) = \lim_{z \rightarrow -\frac{b}{2a}} \frac{d}{dz} \left(\left(z + \frac{b}{2a} \right)^2 \frac{1}{a \left(z + \frac{b}{2a} \right)^2} \right) = \lim_{z \rightarrow -\frac{b}{2a}} \frac{d}{dz} (1/a) = 0.$$

- c) Tämä kohta on kinkkisempi kuin edelliset erikoispisteen $z = 0$ osalta. Piste $z = 1$ sen sijaan on ensimmäisen kertaluvun napa, sillä $\exp(1) \neq 0$, joten edellä esitetyn perusteella

$$\text{Res}_{z=1} f(z) = \lim_{z \rightarrow 1} (z-1)f(z) = \lim_{z \rightarrow 1} \exp(1/z^2) = e.$$

Sen sijaan Laurentin sarjan laskeminen pisteen $z = 0$ ympäristössä ei ole niin yksinkertaista kuin aikaisemmin. Eksponenttifunktiolle voitaisiin käyttää sarjakehitelmää

$$\exp(z) = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{1}{n!} z^n, \tag{1}$$

joka löytyy vaikkapa netistä

https://en.wikipedia.org/wiki/Taylor_series

Sijoittamalla sarjakehitelmään z :n paikalle $1/z^2$ saadaan sarja

$$\exp(1/z^2) = \sum_{n=0}^{\infty} \frac{1}{n!} z^{-2n} = 1 + z^{-2} + \frac{1}{2} z^{-4} + \frac{1}{6} z^{-6} + \dots, \tag{2}$$

mutta tämä pitäisi vielä kertoa $\frac{1}{z-1}$:lla.

Käytetään annettua vihjettä ja tarkastellaan funktion käyttäytymistä origon läheisyydessä. Jos $z_0 = 0$ olisi poistuva erikoispiste, pysyisi f rajoitettuna origon aidossa ympäristössä. Jos nyt kuitenkin annetaan z :n lähestyä nollaa reaaliakselia pitkin, jota varten merkitään $z = t$, niin saadaan

$$f(t) = \frac{1}{t-1} \exp(1/t^2) \rightarrow -\infty, \quad \text{kun } t \rightarrow 0.$$

Niinpä $z_0 = 0$ ei voi olla poistuva erikoispiste.

Jää jäljelle kaksi mahdollisuutta. Jos $z_0 = 0$ olisi kertaluvun n napa, niin f voitaisiin kirjoittaa muodossa

$$f(z) = \frac{c}{z^n} + \sum_{k=-n+1}^{\infty} c_k z^k$$

joillekin vakioille $c \neq 0$ ja $c_k \in \mathbb{C}$. Kun $z \rightarrow 0$, niin f menisi äärettömyyteen lähestytäänpä nollaa mistä suunnasta tahansa. Jos nyt lähestytään origoa imaginaariakselia pitkin, eli kun $z = it$, niin

$$f(it) = \frac{1}{it-1} \exp(-1/t^2) \rightarrow 0, \quad \text{kun } t \rightarrow 0.$$

Edellä todetun perusteella $\mathbf{z_0 = 0}$ on oleellinen erikoispiste.

Residyn laskemiseen oleellisessa erikoispisteessä ei oikein ole muuta laskentatapaa kuin Laurentin sarjan käyttö. Kehitettämällä $\frac{1}{z-1}$ geometrisen sarjan summakaavalla ja käyttämällä sarjaesitystä (2) saadaan

$$f(z) = - \sum_{m=0}^{\infty} z^m \sum_{n=0}^{\infty} \frac{1}{n!} z^{-2n} = - \sum_{m=0}^{\infty} \sum_{n=0}^{\infty} \frac{1}{n!} z^{m-2n}.$$

Ainoastaan z^{-1} :llä on residyn kannalta merkitystä, niin valitsemalla $m = n - 1$ kutakin $n \geq 1$ kohti saadaan residyksi

$$\text{Res}_{z=0} f(z) = - \sum_{n=1}^{\infty} \frac{1}{n!} = 1 - \sum_{n=0}^{\infty} \frac{1}{n!} = 1 - e$$

eksponenttifunktion sarjakehitelmän (1) nojalla.

2. a) Nimittäjässä olevan toisen asteen polynomien $P(z) = z^2 + 2z + k^2$ diskriminantti on $D = 4 - 4k^2$, joten meillä on kaksi tapausta

- (i) $|k| \leq 1$, jolloin polynomien molemmat nollakohdat ovat reaalisia. Toisen asteen yhtälön ratkaisukaavasta saadaan polynomien nollakohdiksi

$$z_+ = -1 + \sqrt{1 - k^2} \quad \text{ja} \quad z_- = -1 - \sqrt{1 - k^2}.$$

Koska

$$-1 - \underbrace{\sqrt{1 - k^2}}_{\geq 0} \leq -1 \quad \text{ja} \quad -1 \leq -1 + \underbrace{\sqrt{1 - k^2}}_{\leq 1} \leq -1 + 1 = 0,$$

on z_- aina joko yksikköympyrän kehällä tai yksikköympyrän ulkopuolella. Edelleen, jos $|k| = 1$, on $z_{\pm} = -1$ yksikköympyrän kehällä, ja jos $|k| < 1$, on z_+ yksikköympyrän sisällä.

- (ii) $|k| > 1$, jolloin polynomien molemmat nollakohdat ovat kompleksilukuja. Toisen asteen yhtälön ratkaisukaavasta saadaan polynomien nollakohdiksi

$$z_+ = -1 + i\sqrt{k^2 - 1} \quad \text{ja} \quad z_- = -1 - i\sqrt{k^2 - 1},$$

jotka molemmat ovat yksikköympyrän ulkopuolella, sillä $\text{Re}(z_{\pm}) = -1$ ja $\text{Im}(z_{\pm}) \neq 0$.

Merkitään yksikkökierrosta symbolilla $\mathbb{D} = \{z \in \mathbb{C} : |z| < 1\}$. Yksikköympyrän sisäpuolella olevien napojen lukumäärä on

$$\#\{z \in \mathbb{D} : z = z_{\pm}\} = \begin{cases} 1, & \text{kun } |k| < 1, \\ 0, & \text{kun } |k| \geq 1. \end{cases}$$

- b) Edellisen kohdan perusteella polynomilla $P(z)$ on kaksi nollakohtaa, kun $|k| \neq 1$, ja yksi nollakohta $z_{\pm} = -1$, kun $|k| = 1$. Näin ollen navat ovat yksinkertaisia, kun $|k| \neq 1$, ja napa $z_{\pm} = -1$ on kaksinkertainen.

Jaetaan nimittäjän polynomi tekijöihin $P(z) = (z - z_+)(z - z_-)$. Yksinkertaisille navoille z_0 residy voidaan laskea kaavalla

$$\text{Res}_{z=z_0} f(z) = \lim_{z \rightarrow z_0} \frac{z - z_0}{P(z)}.$$

Otetaan esimerkkinä $z_+ = -1 + \sqrt{1 - k^2}$ tapauksessa $|k| < 1$. Ylläolevan kaavan mukaan

$$\text{Res}_{z=z_+} f(z) = \lim_{z \rightarrow z_+} \frac{z - z_+}{(z - z_+)(z - z_-)} = \frac{1}{z_+ - z_-} = \frac{1}{2\sqrt{1 - k^2}}.$$

Muut tapaukset voidaan laskea vastaavasti.

Kaksinkertaiselle navalle $z_{\pm} = -1$ residyksi saadaan

$$\text{Res}_{z=-1} f(z) = \lim_{z \rightarrow -1} \frac{d}{dz} \left(\frac{(z+1)^2}{(z+1)^2} \right) = 0,$$

sillä vakiofunktion 1 derivaatta on nolla.

Kootaan edellä todettu yhteen

$$\operatorname{Res}_{z=z_{\pm}} f(z) = \begin{cases} \pm \frac{1}{2\sqrt{1-k^2}}, & \text{kun } |k| < 1, \\ 0, & \text{kun } |k| = 1, \\ \mp \frac{1}{2\sqrt{k^2-1}}i, & \text{kun } |k| > 1. \end{cases}$$

3. Merkitään $\int_{-\infty}^{\infty} \frac{x+1}{x^4+1} dx = \int_{-\infty}^{\infty} f(x) dx$. Teorian mukaan tämän tyyppinen epäoleellinen integraali voidaan laskea residyjen avulla kaavalla $\int_{-\infty}^{\infty} f(x) dx = 2\pi i \sum_{\operatorname{Im}(z_k) > 0} \operatorname{Res}_{z=z_k} f(z)$, missä pisteet z_k ovat eristettyjä erikoispisteitä. Tässä tapauksessa erikoispisteet ovat $f(z) = \frac{h(z)}{g(z)}$:n navat:

$$g(z) = z^4 + 1 = 0 \Leftrightarrow z = e^{i(\frac{\pi}{4} + k\frac{\pi}{2})}, \quad k = 0, 1, 2, 3.$$

Nimittäjällä ja osoittajalla ei selvästi ole yhteisiä nollakohtia, joten nimittäjän nollakohdat ovat funktion $f(z)$ 1. kl:n napoja. Määrätään residyt navoissa, jotka sijaitsevat ylemmässä puolitasossa. Kun $z_0 = e^{i\frac{\pi}{4}}$, $\operatorname{Im}(z_0) > 0$ ja $g'(z) = 4z^3$:

$$\begin{aligned} \operatorname{Res}_{z=z_0} f(z) &= \frac{h(z_0)}{g'(z_0)} = \frac{z_0 + 1}{4z_0^3} = \frac{e^{i\frac{\pi}{4}} + 1}{4e^{i\frac{3\pi}{4}}} \\ &= \frac{1}{4}(e^{-i\frac{\pi}{2}} + e^{i\frac{-3\pi}{4}}) = \frac{1}{4}(-i + \frac{\sqrt{2}}{2}(-1 - i)) = -\frac{\sqrt{2}}{8}(1 + (\sqrt{2} + 1)i). \end{aligned}$$

Kun $z_1 = e^{i\frac{3\pi}{4}}$, $\operatorname{Im}(z_1) > 0$:

$$\begin{aligned} \operatorname{Res}_{z=z_1} f(z) &= \frac{h(z_1)}{g'(z_1)} = \frac{z_1 + 1}{4z_1^3} = \frac{e^{i\frac{3\pi}{4}} + 1}{4e^{i\frac{9\pi}{4}}} \\ &= \frac{1}{4}(e^{-i\frac{3\pi}{2}} + e^{i\frac{-\pi}{4}}) = \frac{1}{4}(i + \frac{\sqrt{2}}{2}(1 - i)) = \frac{\sqrt{2}}{8}(1 + (\sqrt{2} - 1)i). \end{aligned}$$

Koska muut navat sijaitsevat alemmassa puolitasossa, niitä ei tarvitse huomioida. Integraalin arvoksi saadaan

$$\begin{aligned} \int_{-\infty}^{\infty} f(x) dx &= 2\pi i \sum_{\operatorname{Im}(z_k) > 0} \operatorname{Res}_{z=z_k} f(z) = 2\pi i \left(-\frac{\sqrt{2}}{8}(1 + (\sqrt{2} + 1)i) + \frac{\sqrt{2}}{8}(1 + (\sqrt{2} - 1)i) \right) \\ &= \frac{\sqrt{2}\pi}{2}. \end{aligned}$$

4. Lasketaan integraali $\int_{-\infty}^{\infty} |H(f)|^2 df = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{9}{f^4 + 10f^2 + 9} df$ residyjen avulla. Tässä tapauksessa erikoispisteet ovat $|H(z)|^2 = \frac{h(z)}{g(z)}$:n navat:

$$\begin{aligned} g(z) &= z^4 + 10z^2 + 9 = 0, \text{ merk. } w = z^2 \\ &\Leftrightarrow w^2 + 10w + 9 = 0 \\ &\Leftrightarrow w = \frac{-10 \pm \sqrt{100 - 4 \cdot 9}}{2} = -5 \pm 4 \text{ jolloin} \\ z &= \pm \sqrt{-5 \pm 4} = \begin{cases} \pm 3i \\ \pm i. \end{cases} \end{aligned}$$

Määrätään residyt navoissa, jotka sijaitsevat ylemmässä puolitasossa. Nämä navat ovat $z_0 = i$ ja $z_1 = 3i$. Nyt $g'(z) = 4z^3 + 20z$, joten residy pisteessä $z_0 = i$ on

$$\operatorname{Res}_{z=z_0} |H(z)|^2 = \frac{h(z_0)}{g'(z_0)} = \frac{9}{4z_0^3 + 20z_0} = \frac{9}{-4i + 20i} = -\frac{9}{16}i$$

ja pisteessä $z_1 = 3i$

$$\operatorname{Res}_{z=z_1} |H(z)|^2 = \frac{h(z_1)}{g'(z_1)} = \frac{9}{4z_1^3 + 20z_1} = \frac{9}{-108i + 60i} = \frac{3}{16}i$$

Koska muut navat sijaitsevat alemmassa puolitasossa, niitä ei tarvitse huomioida. Integraalin arvoksi saadaan

$$\begin{aligned} \int_{-\infty}^{\infty} |H(f)|^2 df &= 2\pi i \sum_{\substack{z=z_k \\ \text{Im}(z_k) > 0}} \text{Res} f(z) = 2\pi i \left(-\frac{9}{16}i + \frac{3}{16}i \right) \\ &= \frac{3\pi}{4}. \end{aligned}$$

Koska $2|H(0)|^2 = 2$, niin

$$W_{eq} = \frac{3\pi}{8}.$$

5. Sijoituksella $z = e^{i\theta}$ alkuperäinen reaalinen integraali muuntuu yksikköympyrän C yli otetuksi kompleksiseksi käyräintegraaliksi. Kirjoitetaan

$$\sin \theta = \frac{1}{2i} (e^{i\theta} - e^{-i\theta}) = \frac{1}{2i} (z - z^{-1}) = \frac{z^2 - 1}{2iz}$$

vihjeen mukaisesti. Lisäksi $dz = ie^{i\theta} d\theta = iz d\theta$, eli $d\theta = \frac{dz}{iz}$. Annettu integraali voidaan siis kirjoittaa muodossa

$$\int_C \frac{dz}{iz \left(2 + \frac{z^2 - 1}{2iz}\right)} = \int_C \frac{2iz}{iz(z^2 + 4iz - 1)} dz = \int_C \frac{2}{z^2 + 4iz - 1} dz.$$

Lasketaan nimittäjän nollakohdat:

$$z^2 + 4iz - 1 = 0 \Leftrightarrow z = \frac{-4i \pm \sqrt{(4i)^2 + 4}}{2} = -2i \pm \sqrt{3}i.$$

Löydettiin siis kaksi yksinkertaista napaa, joista ainoastaan $(\sqrt{3} - 2)i$ on yksikköympyrän sisällä. Residylauseen mukaan

$$\int_C \underbrace{\frac{2}{z^2 + 4iz - 1}}_{\stackrel{\text{merk.}}{=} f(z)} dz = 2\pi i \cdot \text{Res}_{z=(\sqrt{3}-2)i} f(z) = 2\pi i \frac{2}{2z + 4i} \Big|_{z=(\sqrt{3}-2)i} = \frac{4\pi}{2\sqrt{3}} = \frac{2\pi}{\sqrt{3}}$$

”kätevän laskukaavan” nojalla.

6. Määritelmän mukaan Fourier-muunnos on

$$F(a) = \int_{-\infty}^{\infty} \frac{1}{(1+x^2)^2} e^{-iax} dx.$$

Lasketaan muunnos residylaskun avulla. Sitä varten pitää laskea funktion f navat. Nyt nimittäjän tekijöiden jako on helppo ja saadaan

$$f(z) = \frac{1}{(z-i)^2(z+i)^2}.$$

Käytetään luentokalvojen viikon 6 Lausetta 5, jonka mukaan riittää tarkastella ainoastaan ylemmässä puolitasossa olevia napoja. Koska $z = i$ on ainoa ylemmän puolitason napa ja sen kertaluku on kaksi, niin

$$\begin{aligned} \text{Res}_{z=i} e^{-iaz} f(z) &= \frac{d}{dz} \left((z-i)^2 e^{-iaz} f(z) \right) \Big|_{z=i} = \frac{d}{dz} \left(\frac{e^{-iaz}}{(z+i)^2} \right) \Big|_{z=i} \\ &= \left(-ia \frac{e^{-iaz}}{(z+i)^2} - 2 \frac{e^{-iaz}}{(z+i)^3} \right) \Big|_{z=i} \end{aligned}$$

$$= \left(\frac{ai}{4} + \frac{1}{4i} \right) e^a = \frac{1}{4} \left(\frac{1}{i} + ai \right) e^a.$$

Residyauseen mukaan

$$F(a) = 2\pi i \operatorname{Res}_{z=i} e^{-iaz} f(z) = \frac{\pi}{2} (-a + 1) e^a = \frac{\pi}{2} (|a| + 1) e^{-|a|}, \quad \text{kun } a < 0.$$

Koska f on parillinen ja reaalinen, myös sen Fourier-muunnos on parillinen ja reaalinen, joten

$$F(a) = \frac{\pi}{2} (|a| + 1) e^{-|a|}, \quad \text{kun } a > 0.$$

Edellisten perusteella

$$F(a) = \frac{\pi}{2} (|a| + 1) e^{-|a|}$$

kaikilla $a \in \mathbb{R}$.